

प्रतिज्ञापत्र

मी, कविता संपतराव मोरे, प्रतिज्ञापूर्वक घोषित करते की, सदरचे संशोधन कार्य माझ्या स्वतःच्या प्रयत्नाचे फलित आहे व हे संशोधन यापूर्वी कोणत्याही पदवीसाठी सादर करण्यात आलेले नाही.

या संशोधनासाठी माझ्या मार्गदर्शकांकडून मिळालेले मार्गदर्शन आणि संदर्भ यांचा योग्य निर्देश या संशोधन अहवालात करण्यात आला आहे.

स्थळ :- कोल्हापूर

दिनांक :- २२ / ०९ / ०६

संशोधक

कविता संपतराव मोरे

प्रमाणपत्र

प्रा.डॉ.सीमा एम्.येवले
विभाग प्रमुख
शिक्षणशास्त्र विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ,
कोल्हापूर (महाराष्ट्र)

प्रमाणित करण्यात येते की, कविता संपतराव मोरे यांनी एम.फिल (शिक्षणशास्त्र) शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर या पदवीसाठी सादर केलेला शोधनिबंध, 'मराठी विषयामध्ये आशयघटकानुसार पाठनियोजनाचा शिक्षक प्रशिक्षणार्थींच्या वर्गातर्गत अध्यापनावर होणारा परिणाम - एक अभ्यास,' माझ्या पर्यवेक्षण व मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केलेला आहे. माझ्या माहिती व विश्वासाप्रमाणे हा शोधनिबंध यापूर्वी कोणत्याही विद्यापीठाच्या पदवीसाठी सादर केलेला नाही.

स्थळ - कोल्हापूर

दिनांक :- २२/०८/०६

संशोधक मार्गदर्शक २२/०८/०६

प्रा.डॉ.सीमा.एम्.येवले

ऋणनिर्देश

प्रस्तुत शोधनिबंध सादर करताना मला अतिशय आनंद होत आहे. हा शोधनिबंध तयार करण्याची सुवर्णसंधी मला शिक्षणशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी उपलब्ध करून दिली. याबद्दल मी प्रथमतः शिवाजी विद्यापीठ व शिक्षणशास्त्र विभाग यांचे आभार मानते. शिक्षणशास्त्र विभागामध्ये मला अनुभवी शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली अभ्यास करण्याची संधी मिळाली. यामध्ये मी माझी धन्यता मानते.

तसेच माझ्या जीवनात प्रेरणा आणि स्फूर्तीस्थान म्हणून सदैव स्मरणात राहतील अशा माझ्या मार्गदर्शिका प्रा.डॉ.सौ.सीमा एम्.येवले, मॅडम यांचीही आभारी आहे. त्यांच्या बहुमोल व कुशल मार्गदर्शनामुळे हा शोधनिबंध मी पूर्ण करू शकले.

शिक्षणशास्त्र विभागातील लाभलेले आदरणीय गुरुवर्य डॉ.एम.एस.पद्मिनी, डॉ.पी.एस.पाटणकर, डॉ.एन.आर.सप्रे, डॉ.जी.एस.पाटील यांच्याकडून मला वेळोवेळी मार्गदर्शन मिळाले त्याबद्दल मी त्यांची मनःपूर्वक आभारी आहे.

माझे गुरुवर्य डॉ.श्री.राजन गवस, श्री.डो.ए.पाटील, श्री.भंडारे यांनीही सतत मार्गदर्शन केले त्यांचीही मी आभारी आहे.

डॉ.डी.वाय.पाटील प्रतिष्ठान संचलित शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी चे व्यवस्थापक समितीचे प्रतिनिधी श्री.घोलपेसर, आदरणीय प्राचार्य डॉ.ए.जे.यादवसर तसेच माझे सहकारी प्रा.सोळसे, श्री.राणे, श्री.एस.एन.पाटील, श्री.एस.बी.पाटील, श्री.पाटोळे तसेच ग्रंथपाल श्री.पी.पी.यादव यांचेही सहकार्य मिळाले. त्याबद्दल त्यांचीही आभारी आहे.

कर्मवीर हिरे महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रा.आर.एस.कांबळे, बी.ए.बी.एड्.चे समन्वयक प्रा.पी.एस.पाटील, शिक्षक व विद्यार्थी यांचीही मी आभारी आहे.

हा शोधनिबंध लिहताना मी अनेक मराठी व इंग्रजी ग्रंथांचा आधार घेतला आहे. मी या सर्व ग्रंथकर्त्यांची ऋणी आहे.

शिक्षणशास्त्र विभागातील कर्मचारी, परळकर ग्रंथालयातील कर्मचारी, श्री.शाहू वाचनालयातील ग्रंथपाल यांचेही वेळोवेळी मोलाचे सहकार्य मिळाले. त्यांचीही मी आभारी आहे. तसेच माझे वर्गस्नेही सौ.निंबाळकर, सौ.पाटील, कु.संकपाळ, श्री.पी.आर.पाटील श्री.अडद यांचेही मला सहकार्य लाभले त्यांचीही मी आभारी आहे.

तसेच माझे कुटुंबीय पती संपतराव, मुलगा शुभम, भाचा अभिजित यांचे सहकार्य व प्रोत्साहन मिळाले त्यांचीही मी ऋणी राहीन.

तसेच हा शोधनिबंध वेळेत टायपिंग करून दिल्याबद्दल श्री.युवराज नाटले यांचीही मी आभारी आहे.

स्थळ :- कोल्हापूर

दिनांक :- २२/८/०६

कविता संपतराव मोरे

संशोधक

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
	प्रतिज्ञापत्र	ii
	प्रमाणपत्र	iii
	ऋणनिर्देश	iv
	अनुक्रमणिका	vi
	सारणी सूची	vi
	आकृती सूची	xiii
	परिशिष्ट यादी	
पहिले	प्रस्तावना	
	१.१ प्रस्तावना	१
	१.२ समस्या विधान	४
	१.३ पारिभाषिक शब्दांच्या व्याख्या	४
	१.४ संशोधनाचे महत्व	९
	१.५ संशोधनाची उद्दिष्टे	१३
	१.६ परिकल्पना	१५
	१.७ संशोधनाची व्याप्ती	१६
	१.८ संशोधनाची मर्यादा	१६
	१.९ प्रकरणीकरण	१७
	१.१० समारोप	१८

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठ
क्रमांक		क्रमांक
दुसरे	संशोधनासंबंधी संदर्भ साहित्याचा आढावा	
२.१	प्रस्तावना	२१
२.२	संबंधित संशोधनाचा आढावा	२२
२.२.१	उद्दिष्टे — स्पष्टीकरण व पद्धती या संबंधी संशोधन साहित्याचा आढावा	२२
२.२.२	पाठनियोजनाच्या संबंधी संशोधनाचा आढावा	२४
२.२.३	पाठ्यपुस्तक विश्लेषणासंबंधित संशोधनाचा आढावा	२७
२.२.४	अध्यापन पद्धतीसंबंधी संशोधनाचा आढावा	३०
२.२.५	आशयासंबंधी संशोधनाचा आढावा	३५
२.२.६	आशयघटक कल्पना, भावना व विचार यासंबंधी संशोधनाचा आढावा	३८
२.३	समारोप	३९
तिसरे	आशयघटकानुसार पाठनियोजन	
३.१	प्रस्तावना	४१
३.२	पाठनियोजन	४१
३.२.१	व्याख्या	४१
३.२.२	पाठ नियोजनाची गरज/आवश्यकता	४२
३.२.३	पाठनियोजनाचे महत्त्व	४२
३.२.४	दैनंदिन पाठाची उद्दिष्टे	४३

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
३.२.५	दैनंदिन पाठ नियोजन	४५
३.२.६	पाठाच्या पायऱ्या	४७
३.२.६.१	प्रचलित पाठाच्या पायऱ्या	४९
३.३	आशयघटक	५६
३.३.१	आशयाचा अर्थ	५६
३.३.२	आशयाच्या व्याख्या	५६
३.३.३	आशयाची गरज	५७
३.३.४	आशयाचे प्रकार	५८
३.४	आशयघटकाची माहिती	६२
३.४.१	कल्पना	६२
३.४.१.१	कल्पनेची व्याख्या	६३
३.४.१.२	कल्पनांचे प्रकार	६५
३.४.१.३	भाषेमध्ये कल्पनेचे महत्त्व	६८
३.४.१.४	कल्पनेचे शैक्षणिक महत्त्व	६९
३.४.२	भावना	७१
३.४.२.१	व्याख्या	७१
३.४.२.२	भावनेचे स्वरूप	७२
३.४.२.३	भावना आणि प्रेरणा	७३

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
३.४.२.४	भावनेची कार्ये	७६
३.४.२.५	भावनेची वैशिष्ट्ये	७८
३.४.२.६	भाषेत भावनेचे महत्त्व	७९
३.४.२.७	भावनेचे शैक्षणिक महत्त्व	८१
३.४.३	विचार	८२
३.४.३.१	व्याख्या	८३
३.४.३.२	विचारप्रक्रियेतील घटक	८४
३.४.३.३	विचारांचे प्रकार	८५
३.४.३.४	विचारांची प्रतीके	८६
३.४.३.५	विचारप्रक्रियेचे प्रकार	८८
३.४.३.६	भाषेमध्ये विचाराचे महत्त्व	९०
३.४.३.७	विचारप्रक्रियेचे शैक्षणिक महत्त्व	९१
३.५	समारोप	९६
चौथे	संशोधनाची कार्यपद्धती	
४.१	प्रस्तावना	९८
४.२	संशोधनाची पद्धती	९८
४.२.१	मूलभूत संशोधन	९८

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
४.२.२	उपयोजित संशोधन	९८
४.२.३	कृती संशोधन	९९
४.३	प्रायोगिक पद्धतीची वैशिष्ट्ये	१०१
४.३.१	प्रायोगिक गटाची तुलना	१०२
४.३.२	स्वाधीन चलाची हाताळणी	१०२
४.३.३	यादृच्छीकरण	१०३
४.३.४	नियंत्रण	१०३
४.३.५	प्रायोगिक सप्रमाणतेस धोका निर्माण करणारे घटक	१०३
४.४	प्रायोगिक अभिकल्प	१०५
४.४.१	प्रायोगिक अभिकल्प - संकल्पना	१०५
४.४.२	बाह्य चल घटकांचे नियंत्रण	१०५
४.४.३	गट अभिकल्पाचे प्रकार	१०६
४.४.४	पूर्व प्रायोगिक अभिकल्प	१०७
४.४.५	विशुद्ध प्रायोगिक अभिकल्प	१०७
४.५	संशोधन पद्धतीची निवड	१०९
४.६	आशयघटक निश्चिती व पाठनियोजन	१०९
४.७	न्यादर्श	११०
४.८	माहिती संकलनाची साधने	११५

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
	४.९ संख्याशास्त्रीय तंत्रे	११६
	४.१० समारोप	११६
माचवे	संशोधन सामुग्रीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	
	५.१ प्रस्तावना	११८
	५.२ सामुग्रीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	११८
	५.२.१ कल्पनेच्या पाठाचे पारंपरिक पाठ निरीक्षण तक्त्यानुसार चा अन्वयार्थ	११९
	५.२.२ कल्पना पाठ निरीक्षण तक्त्यानुसारचा अन्वयार्थ	१२२
	५.२.३ भावनेच्या पाठाचे पारंपरिक पाठ निरीक्षण तक्त्यानुसारचा अन्वयार्थ	१२३
	५.२.४ भावना पाठ निरीक्षण तक्त्यानुसारचा अन्वयार्थ	१२६
	५.२.५ विचाराच्या पाठाचे पारंपरिक पाठ निरीक्षण तक्त्यानुसार चा अन्वयार्थ	१२७
	५.२.६ विचार पाठ निरीक्षण तक्त्यानुसारचा अन्वयार्थ	१३०
	५.३ समारोप	१३०
सहावे	सारांश, निष्कर्ष व शिफारशी	
	६.१ प्रस्तावना	१३२
	६.२ समस्या विधान	१३३
	६.२.१ समस्या विधानातील पारिभाषिक संज्ञांचा अर्थ	१३३

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
६.३	संशोधनाची उद्दिष्टे	१३५
६.४	परिकल्पना	१३७
६.५	संशोधनाची व्याप्ती	१३७
६.६	संशोधनाची मर्यादा	१३८
६.७	संशोधन पद्धती	१३८
६.७.१	प्रायोगिक पद्धती	१३८
६.७.२	न्यादर्श	१३९
६.७.२.१	शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाची निवड	१३९
६.७.२.२	प्रशिक्षणार्थीची निवड	१३९
६.७.३	समान गट अभिकल्प	१४०
६.८	माहिती संकलनाची साधने	१४१
६.८.१	पारंपरिक पाठ निरीक्षण तक्ता	१४१
६.८.२	आशय घटकानुसार पाठ निरीक्षण तक्ता	१४१
६.९	संकलित सामुग्रीचे प्रकार	१४१
६.१०	संकलित सामुग्रीचे विश्लेषण	१४३
६.११	संशोधनासंबंधीचे अन्वयार्थ व निष्कर्ष	१४३
६.१२	निष्कर्ष	१४४
६.१३	शिफारशी	१४६

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
६.१३.१	कल्पना या आशय घटकाच्या पाठांशाच्या संदर्भात शिक्षक प्रशिक्षक, प्रशिक्षणार्थीसाठी सूचना	१४६
६.१३.२	भावना या आशयघटकाच्या पाठाच्या संदर्भात शिक्षक, प्रशिक्षक, प्रशिक्षणार्थीसाठी सूचना	१४८
६.१३.३	विचार या आशयघटकाच्या पाठ्यांशाच्या संदर्भात शिक्षक प्रशिक्षक- प्रशिक्षणार्थीसाठी सूचना	१५०
६.१४	भविष्यकालीन संशोधनासाठी विषय	१५१
६.१५	समारोप	१५२

सारणी सूची

प्रकरण क्रमांक	अनुक्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
३	३.१	पाठ्यांशातील आशयघटक	९५
५	५.१	पारंपरिक पाठनिरीक्षण तक्त्यानुसार गुणांचे विश्लेषण	११८
	५.२	कल्पना पाठनिरीक्षण तक्त्यानुसार गुणांचे विश्लेषण	१२१
	५.३	भावना पारंपरिक पद्धतीचा पाठनिरीक्षण तक्ता वापरून गुणांचे विश्लेषण	१२३
	५.४	भावना पाठनिरीक्षण तक्त्यानुसार गुणांचे विश्लेषण	१२५
	५.५	विचार पारंपरिक पाठनिरीक्षण तक्त्यानुसार गुणांचे विश्लेषण	१२७
	५.६	विचार आशयघटकानुसार पाठनिरीक्षण तक्त्यानुसार गुणांचे विश्लेषण	१२९

आकृतीसूची

प्रकरण क्रमांक	अनुक्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
१	१.१	अनुदेशनासाठी प्रणाली	१
	१.२	मातृभाषा अध्यापन करताना विचारात घ्यावयाचे घटक	३
	१.३	अध्ययन अध्यापनाची उद्दिष्टे	११
	१.४	मातृभाषा अध्यापनाची उद्दिष्टे	१२
३	३.१	उद्दिष्टांचे प्रकार	४३
	३.२	आशयाचे अर्थ	५६
	३.३	आशयाचे स्वरूप	५८
	३.४	आशय घटक दर्शक तक्ता	५९
	३.५	विविध विषयातील आशय घटक	६१
	३.६	कल्पना करण्याचे अर्थ	६३
	३.७	कल्पनेचे प्रकार	६५
	३.८	भावनेची निर्मिती	७३
	३.९	भावनेचे प्रकार	७८
	३.१०	विचाराचे स्तर	८५
४	४.१	संशोधन पद्धती	९९
	४.२	माहिती संकलनावरून संशोधनाच्या पद्धती	१००
	४.३	प्रायोगिक पद्धतीच्या पायऱ्या	१०१
	४.४	संशोधन प्रयोगातील नोंदी	१०१
	४.५	संभाव्यता नमुना निवड पद्धती	११०
	४.६	असंभाव्यता नमुना निवड पद्धती	१११
	४.७	संशोधनासाठीचा अभिकल्प	११३